

kwamen van kleine boerenbedrijfjes, 'veelal' waren het, aldus een meer capabele kracht onder hen, 'avonturiers, hele en halve analfabeten.'¹ Er kwamen nadien nog een tweehonderd anderen in Oost-Europa aan die door de Culano uitgezonden waren. Van de vierhonderd eersten keerden honderdvijftig spoedig gedesilluseerd naar Nederland terug, van de overigen werden enkele tientallen door Russische partizanen geliquideerd.

★

Het heeft zin, bij het voorafgaande een ogenblik stil te staan. Wat toont het aan? Toch niet anders dan dat na korte tijd bleek dat Seyss-Inquarts oproep: 'Nederlanders, blik naar het oosten!', alleen maar weerklank vond in kringen van nationaal-socialisten en van a-politieke avonturiers en gedeclasserden. Hoezeer de berichtgeving in pers en radio ook afgestemd werd op het thema dat 'Europa' in het oosten een 'kruistocht voor beschaving en christendom' ondernam, de brede massa was voor die propaganda immuun; zij was ook immuun voor alle pogingen om aan te haken bij de sympathie die anderhalf jaar tevoren voor de Finnen ontstaan was. Wekenlang moesten alle dagbladen dagelijks een kort citaat publiceren uit uitlatingen van Kamerleden, predikanten of anderen, daterend uit de tijd van de Russische aanval op Finland. De Finse consul, A. J. Th. van der Vlugt, hield enkele malen toespraken voor de radio om te betogen dat 'het Finse volk van heden hetzelfde volk is van een jaar geleden.'² Het baatte niet. Een collecte die midden september ten bate van het Finse Rode Kruis gehouden werd, werd zulk een fiasco dat de opbrengst nimmer gepubliceerd werd.

Hoewel nadere gegevens ontbreken, willen wij wel aannemen dat men in sommige, misschien vooral orthodox-godsdienstige en politiek ultra-conservatieve milieus waar men meer dan twintig jaar lang het communisme beschouwd had louter als een manifestatie van de Duivel, wel vrede kon hebben met het feit dat het rijk van die Duivel opgeruimd werd. Weer anderen dachten: als Duitsers en Russen *elkaar* uitroeien, zijn wij twee vijanden tegelijk kwijt.³ Het wil ons evenwel voorkomen dat bij de brede massa in de eerste plaats het feit meetelde dat, naar spoedig bleek, de Russen

¹ Brief, 15 febr. 1942, van J. S. aan de Culano (a.v., 2 l). ² Aangehaald in L. de Jong: *Je Maintiendrai*, dl. II, p. 45. ³ In het illegale blad *Geïllustreerd Vrij Nederland* dat uit orthodox-protestantse en gereformeerde kringen voortkwam, treft men in december '41 de volgende 'varia' aan: 'Eén Duitser schiet drie Russen neer en één Rus schiet drie Duitsers neer. Hoe is de stand? U zoudt zeggen: drie-drie. Mis: 't is zes-nul voor Engeland!' (*Geïllustreerd Vrij Nederland*, II, 6, p. 12)